

СТАТУТ И РЕЖИМ НА БЪЛГАРСКИЯ КОНТИНЕНТАЛЕН ШЕЛФ

Проф. д-р Симеон Божанов, БСУ

STATUTE AND REGIME OF THE BULGARIAN CONTINENTAL SHELF

Prof. dr. Simeon Bozhanov, BFU

Abstract: *The legal aspects of exploitation and protection of the Bulgarian continental shelf in the Black Sea are addressed in the representation. The focus is on Bulgaria's sovereign rights over the natural resources of the shelf. Legal possibilities for exploration and extraction of underground resources of the shelf, which by Constitution are exclusive state ownership, are also discussed.*

Key words: *shelf, sovereign rights, statute, maritime space, natural resources*

Моретата и океаните са играли и играят изключително голяма и съществена роля в развитието на човешката цивилизация. Те не само са транспортна артерия за превоз на стоки и хора, но са и източник на рибни ресурси, а в техните недра се намират и огромни запаси от всякакъв вид полезни изкопаеми. Обобщеното им наименование е Световен океан, който обхваща 71% от площта на нашата планета. Над 140 държави имат излаз на море. Некрайбрежните държави също имат интерес от използването на неговите пространства¹ за различни човешки дейности. Така че преплитането на интереси породи във времето много противоречиви, дори определено конфликтни ситуации.

Един от най-съществените проблеми, които възникнаха по отношение използването на морските пространства беше този, свързан със статута и режима на континенталния шелф². Той има не само географски и геоложки аспекти, а и особено значими икономически аспекти – най-вече по отношение на съдържащите се на неговото дъно и в недрата му природни богатства.

Определянето на статута и режима на континенталния шелф премина през няколко етапа:

1) До 1945 г. развитието както на доктрината, така и на практиката почиват на обичайните норми, като преобладаващ бе принципа за свободата на откритото море,

¹По силата на Конвенцията по морско право, морските пространства са: вътрешни морски води, териториално море, прилежаща зона, изключителна икономическа зона, континентален шелф и район.

²Континенталният шелф (или континенталният цокъл) това е естественото продължение на сушата под морските води.

достъп до което имат всички държави. Появата обаче на технологии, които реално откриват възможността за разработката и използването на намиращите се на морското дъно и в неговите недра природни ресурси доведе и до конкретизиране на претенциите на държавите (най-вече крайбрежните), изразяващо се в тяхното "национално обсебване". Така постепенно се стигна до утвърждаването на една тенденция за обявяване от всяка крайбрежна държава на морското дъно и неговите недра за "национална собственост".

2) Така се стигна до едностранната прокламация от 28.9.1945 г. (Декларацията "Труман"), с която американското правителство обяви естествените богатства на морското дъно и неговите недра в зоната, прилежаща към бреговете на САЩ (извън териториалното им море) за "собственост на държавата". В случая на преден план излезе позоваването на естествената връзка и зависимост на континенталния шелф от сухоземната територия. Всъщност тази декларация е първият официален акт, с който едностранно се разширяват правата на крайбрежната държава извън териториалното ѝ море. Възползвайки се от този акт, редица други крайбрежни държави „аргументираха“ своите претенции над прилежащия към бреговете им континенталния шелф. Постепенно този въпрос се превърна в един от най-обсъжданите и оспорвани проблеми на международното морско право. Това доведе до поврат в традиционната представа за свободата на откритото море – принцип, който изключваше предявяването на каквито и да било претенции на крайбрежните държави към райони извън пределите на териториалните им морета.

3) Една от четирите конвенции, приети на Първата конференция на ООН по морско право³, се отнасяше до континенталния шелф. По смисъла на конвенцията, това понятие включва повърхността и недрата на морското дъно на подводните райони, долепени до брега, но намиращи се извън зоната на териториалното море, до дълбочина от 200 м отвъд тази граница, до такова място, до което дълбочината на покриващите води позволява експлоатацията на естествените богатства на този район. Следователно, включените в конвенцията критерии са алтернативни: дълбочина или възможност за експлоатация. Трябва да се подчертае обаче, че възприетата дълбочина от 200 м не съвпада с геоложката граница на континенталния шелф, която може да бъде на различни дълбочини. По отношение на критерия разработка (използване или експлоатация), той позволява за континентален шелф да се счита тази зона от морското дъно, чиито ресурси могат да бъдат добивани независимо от дълбочината, на която те се намират. В такъв смисъл техническите възможности за разработка и експлоатация могат да обезсмислят критерия за дълбочина, окачествен като „пълзяща юрисдикция“⁴ на крайбрежните държави. А това означава, че не може да се говори за "стабилност" на външната граница на континенталния шелф. Отделно (но и паралелно) от това, на дневен ред излязоха и проблемите, свързани със замърсяването на морските пространства, в това число и от дейности, извършвани на континенталния шелф.

4) Основните въпроси, които трябваше да бъдат решавани относно статута и режима на континенталния шелф по време на Третата конференция на ООН по морско право⁵ се отнасяха до неговата външна граница, съотношението между континентален шелф и изключителна икономическа зона, както и до обема на правата на крайбрежната

³ Проведена през 1958 г. в Женева.

⁴ Ал. Янков, *Конвенцията на ООН по морско право и нейното международно значение*, сп. „Международни отношения“, кн. 3/1983, с 27.

⁵ Конференцията продължи девет години (1973 - 1982).

държава върху него. В специалната шеста част от конвенцията са определени неговите статут и режим, а именно:

– до 200 морски мили от изходните линии от които се измерва ширината на териториалното море, като в някои случаи тя може да достигне максимум до 350 морски мили; при всички случаи когато става дума за ширина над 200 мили, тогава задължително се отчита становището на създадената по силата на самата конвенция Комисия за границите на континенталния шелф;

– крайбрежната държава има суверенни и изключителни права върху съдържащите се в него ресурси; тези права обаче имат функционален характер, т.е. да не се нарушава режима на покриващите го морски води, които са свързани с риболова, корабоплаването и други признати от международното право свободи на откритото море;

– крайбрежната държава има изключителни права да изгражда изкуствени острови и съоръжения на континенталния си шелф, както и да определя около тях "зони за безопасност";

– посочените права на крайбрежната държава обаче имат донякъде ограничителен характер, свързан с т.н. международна солидарност, придържане към свободите на откритото море (в случаите, когато ширината на шелфа е повече от 200 морски мили), спазване на правилата на международното корабоплаване, правото на всички държави да прокарват кабели и тръбопроводи по морското дъно, както и спазването на всички международни договори, свързани с ядреното и други видове оръжия за масово унищожение;

– конвенцията полага добри правни основи по отношение извършването на морски научни изследвания върху континенталния шелф и обмена и предаването на технологии между държавите, с което да се улеснят и стимулират такъв вид изследвания; в същото време на крайбрежната държава е предоставено правото да регулира, разрешава или сама да провежда морски научни изследвания в собствения си континентален шелф;

– задължението на държавите да опазват морската среда в района на континенталния шелф е залегнало както в самата Конвенция по морско право, така и в специалните конвенции в тази област.

С излаза си на Черно море Република България е морска държава. Тя участва в значителен брой международни форуми, свързани с проблемите на регламентирането на отношенията между държавите в Световния океан. Особено активно бе нейното представяне по време на Третата конференция по морско право, завършила с приемането и откриването за подписване в края на 1982 г. на всеобхватната Конвенция на ООН по морско право⁶. Едно от залегналите в нея изисквания бе тя да бъде доразвивана и детайлизирана със специални международни договорености в различните отрасли на морското право. Задължение на държавите по тази конвенция бе те да разработят националните си законодателства в унисон и в духа на нейните основни принципи и норми.

⁶ Конвенцията влезе в сила през 1994 год. България я ратифицира през 1996 год. и е в сила за нея от 14.6.1996 год. – обн., ДВ, бр73 и 74/1996.

През 1987г. България прие Закон за морските пространства⁷. Може би най-голямото му достойнство се състоеше в това, че той изцяло бе съобразен със залегналите в Конвенцията по морско право основни постановки. По-късно, през 2000 год., този закон бе отменен и заменен с нов нормативен акт, наречен Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България⁸. С него всъщност се регламентират три различни по съдържание и характер вида обществени отношения. Независимо от тази очевидна неудача, по отношение на статута и режима на континенталния шелф се запазиха разпоредбите, включени в стария Закон за морските пространства. Те са уредени в Раздел V на глава втора от закона. Българският континентален шелф в Черно море включва морското дъно и недрата на подводните райони, които са естествено продължение на сухоземната територия на страната. В случая се има предвид продължението на сушата на българския черноморски бряг под морските води. Всъщност нашият континентален шелф (като правно понятие) е отвъд териториалното море и стига до границите, които би трябвало да бъдат определени по взаимно съгласие със срещулежащите или прилежащи на България черноморски държави (Румъния, Украйна, Русия, Грузия и Турция). А това означава сключването на съответни двустранни споразумения с тях, което трябва да стане в съответствие с общоприетите принципи и норми на международното право.

За сега имаме споразумение само с Република Турция. Остава обаче висящ въпросът за делимитацията на морските ни пространства с останалите четири черноморски държави. По начало Черно море не е голямо по отношение дистанционното отграничаване на шелфовете на срещулежащите и прилежащи държави. В такъв смисъл, при воденето на конкретни преговори очевидно ще се стигне до невъзможност да се приложи признатата по силата на Конвенцията по морско право ширина на континенталния шелф до 200 мили (дори до 350 мили) от изходните линии, от които се отмерва ширината на териториалното море на всяка една от черноморските държави. Очевидно най-разумният подход би бил крайбрежните държави да проведат общи преговори за делимитацията на техните водни пространства в Черно море. Не е изключена и възможността те да се договорят част от целия континентален шелф на Черно море (на равни отстояния от техните брегове) да бъде обявен за тяхно общо достояние (и на шестте държави)⁹.

Съгласно Закона за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България, тя има суверенни права за „търсене, проучване, разработване, използване, опазване и стопанисване на естествените богатства” в своя континентален шелф. А това означава, че нейно право е, съгласно националната си политика, да използва всички енергийни, минерални и други небиологични ресурси на морското дъно и в неговите недра, включително прикрупените към дъното живи организми¹⁰.

В закона е предвидено, че България има изключителното право да извършва, да разрешава и да регулира извършването на сондажни работи в континенталния си шелф,

⁷ Обн., ДВ, бр. 55 от 1987 г.

⁸ Обн., ДВ, бр. 12 от 11 февруари 2000 г.

⁹ Такова едно решение в никакъв случай няма да противоречи на Конвенцията по морско право, която обяви морското дъно извън приложението на националната юрисдикция като „общо достояние на човечеството”.

¹⁰ Когато такива организми са мобилни (плаващи), то те ще са подчинени на режима на покриващите морското дъно морски води, т.е. на изключителната икономическа зона.

независимо от тяхната цел. Същото се отнася и до изграждането и регулирането на създаването или използването на изкуствени острови, инсталации и конструкции. Извършването на дейности или изграждането или използването на съоръжения на континенталния шелф може да стане само след издаването на съответно разрешение от компетентен български държавен орган. Независимо от това какво ще бъде решението, когато то е съобразено със законите на страната и не противоречи на международното право, то се счита за правомерно.

Българският закон следва изцяло постановките на Конвенцията по морско право относно признатата възможност и други държави да могат да полагат кабели и тръбопроводи върху нашия континентален шелф. Това означава, че България не може да забранява тяхното прокарване, защото първите служат за улесняване на международните връзки и съобщения, а вторите – за безпрепятствени и икономически изгоден пренос на едни или други течни или газообразни ресурси за нуждите на международния търговски обмен. Законодателят обаче е предвидил съобразени с международното право условия, а именно: да не се засягат интересите на страната, свързани с правото ѝ да проучва, разработва и използва естествените богатства на своя континентален шелф и да не се замърсява морската среда.

Във връзка с прокарването на кабели и тръбопроводи и техните трасета върху българския шелф, в закона е указано това да става само чрез сключването на съответно споразумение между България и съответната заинтересована държава.

Още едно съществено правомощие на националните компетентни органи е включено в закона – ако в пределите на българския континентален шелф чуждестранен невоенен кораб¹¹ е нарушил или има намерение да наруши предвидените суверенни права и юрисдикция на България в това морско пространство, то те могат да предприемат адекватни мерки за предотвратяване или преустановяване на нарушението. В тази връзка тези органи имат право да извършат проверка на кораба, включително да го задържат за търсене на съответна отговорност от виновните лица.

¹¹ Съгласно международното морско право, военните кораби се ползват с имунитет.